

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ В РАМКАХ ПРОСТОРОВОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

ІБАТУЛЛІН Ш. І., САКАЛЬ О. В., БОКОЧ В. В.

УДК 630*61:504.003.1

Ібатуллін Ш. І., Сакаль О. В., Бокоч В. В. Перспективні напрями вдосконалення управління лісовими ресурсами в рамках просторового соціально-економічного розвитку України

У статті наведено результати дослідження теоретико-методологічних засад управління суспільними відносинами щодо лісових ресурсів з метою виявлення перспектив розвитку та потенційних небезпек у економічній, екологічній та соціальній сферах з метою формування стратегічної моделі управління лісовими ресурсами із застосуванням методу SWOT-аналізу. Для реалізації системного підходу до формування моделі управління лісовими ресурсами та оптимізації процесу прийняття управлінських рішень з питань підвищення ефективності використання й відтворення природних ресурсів запропоновано структурно-логічну схему вдосконалення управління лісовими ресурсами. Обґрунтовано, що формування комплексної стратегії управління лісовими ресурсами має відбуватись відповідно до принципів і критеріїв, які створюють передумови збалансованого використання лісоресурсного потенціалу, відтворення та охорони лісових ресурсів для досягнення паритету екологічних, економічних і соціальних аспектів сталого розвитку. У перспективі подальших досліджень є проведення постійного моніторингу стану виконання стратегій суспільного розвитку щодо природно-ресурсного потенціалу та їх коригування для більш ефективного управління лісовими ресурсами на всіх організаційних рівнях управління.

Ключові слова: лісова політика, SWOT-аналіз, сталий розвиток, управління лісовими ресурсами.

Рис.: 1. **Бібл.:** 19.

Ібатуллін Шаміль Ільдусович – доктор економічних наук, доцент, заступник директора Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України (бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна)

E-mail: shamilibatullin@gmail.com

Сакаль Оксана Володимирівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України (бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна)

E-mail: sakaloksana@mail.ru

Бокоч Вікторія Віталіївна – кандидат сільськогосподарських наук, молодший науковий співробітник Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України (бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна)

E-mail: vibokoch@gmail.com

УДК 630*61:504.003.1

UDC 630*61:504.003.1

Ибатуллин Ш. И., Сакаль О. В., Бокоч В. В. Перспективные направления совершенствования управления лесными ресурсами в рамках пространственного социально-экономического развития Украины

Ibatullin S. I., Sakal O. V., Bokoch V. V. Prospective Directions of Improvement of Management of Forest Resources within the Spatial Socio-Economic Development of Ukraine

В статье приведены результаты исследования теоретико-методологических основ управления общественными отношениями относительно лесных ресурсов с целью выявления перспектив развития и потенциальных опасностей в экономической, экологической и социальной сферах, а также формирования стратегической модели управления лесными ресурсами с применением метода SWOT-анализа. Для реализации системного подхода к формированию модели управления лесными ресурсами и оптимизации процесса принятия управленческих решений по вопросам повышения эффективности использования и воспроизводства природных ресурсов предложена структурно-логическая схема совершенствования управления лесными ресурсами. Обосновано, что формирование комплексной стратегии управления лесными ресурсами должно происходить в соответствии с принципами и критериями, которые создают предпосылки сбалансированного использования лесоресурсного потенциала, воспроизводства и охраны лесных ресурсов для достижения паритета экологических, экономических и социальных аспектов устойчивого развития. В перспективе дальнейших исследований планируется проведение постоянного мониторинга выполнения стратегий общественного развития природно-ресурсного потенциала и их корректировки для более эффективного управления лесными ресурсами на всех организационных уровнях управления.

The article provides results of the study of theoretical and methodological foundations of management of social relations with respect to forest resources with the aim to reveal prospects of development and potential threats in the economic, ecological and social spheres, and also formation of a strategic model of management of forest resources with the use of the SWOT-analysis. In order to realise a systematic approach to formation of a model of management of forest resources and optimisation of the process of the managerial decision making on the issues of increase of effective use and reproduction of natural resources, the article offers a structural and logical scheme of improvement of management of forest resources. It grounds that formation of a complex strategy of management of forest resources should be in correspondence with the principles and criteria that create prerequisites of a balanced use of the forest resource potential, reproduction and protection of forest resources for achievement of the parity of ecological, economic and social aspects of sustainable development. It is planned to conduct a permanent monitoring of execution of strategies of social development of the natural resource potential and their adjustment for a more efficient management of forest resources at all organisational levels of management.

Ключевые слова: лесная политика, SWOT-анализ, устойчивое развитие, управление лесными ресурсами.

Key words: forest policy, SWOT-analysis, sustainable development, management of forest resources.

Рис.: 1. **Библ.:** 19.

Pic.: 1. **Bibl.:** 19.

Ибатуллин Шамиль Ильдусович – доктор экономических наук, доцент, заместитель директора Института экономики природопользования и устойчивого развития НАН Украины (бульв. Тараса Шевченка, 60, Киев, 01032, Украина)

Ibatullin Shamil I. – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Deputy Director of the Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine (bulv. Tarasa Shevchenka, 60, Kyiv, 01032, Ukraine)

E-mail: shamilibatullin@gmail.com

E-mail: shamilibatullin@gmail.com

Сакаль Оксана Владимировна – кандидат экономических наук, научный сотрудник Института экономики природопользования и устойчивого развития НАН Украины (бульв. Тараса Шевченка, 60, Киев, 01032, Украина)

Sakal Oksana V. – Candidate of Sciences (Economics), Research Associate of the Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine (bulv. Tarasa Shevchenka, 60, Kyiv, 01032, Ukraine)

E-mail: sakaloksana@mail.ru

E-mail: sakaloksana@mail.ru

Бокоч Виктория Витальевна – кандидат сельскохозяйственных наук, младший научный сотрудник Института экономики природопользования и устойчивого развития НАН Украины (бульв. Тараса Шевченка, 60, Киев, 01032, Украина)

Bokoch Victoria V. – Candidate of Sciences (Agriculture), Junior Researcher, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine (bulv. Tarasa Shevchenka, 60, Kyiv, 01032, Ukraine)

E-mail: vibokoch@gmail.com

E-mail: vibokoch@gmail.com

Незважаючи на інтерес науковців і фахівців у галузі економіки та управління природно-ресурсною сферою, сільського та лісового господарства, широкого кола інших зацікавлених осіб, слід констатувати, що в Україні відсутній системний підхід до регулювання суспільних відносин щодо всього спектра лісових ресурсів, товарів і послуг лісових екосистем, який би враховував роль лісоресурсного потенціалу у вирішенні екологічних, економічних і соціальних проблем країни як одного з головних чинників сталого розвитку держави.

Стандарт управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку в Україні розроблено щодо системи ведення лісового господарства постійних користувачів земельних ділянок лісового фонду України, які підтримують розвиток і поширення лісової сертифікації, багатоцільове, невиснажливе та безперервне лісокористування, незалежно від їх відомчої приналежності та форм власності на основі принципів і критеріїв Лісової опікунської ради (FSC) та у відповідності до керівництва для національних ініціатив із розробки стандартів FSC з урахуванням Пан-європейських критеріїв та індикаторів сталого управління лісами [9].

Управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку передбачає гармонізацію в просторі економічних, екологічних і соціальних аспектів лісогосподарської діяльності з метою збереження, невиснажливого використання лісів, підтримки та відтворення широкого спектра природних і суспільних функцій у довгостроковій перспективі. Метою Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат є сприяння сталому управлінню Карпатськими лісами та їхній охороні в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь, що повинне базуватися на забезпеченні ефективнішого впровадження правових інструментів з питань розвитку лісового господарства Європейського Союзу. Європейське співтовариство ще у 2006 р. чітко визначилося із програмними завданнями зі сталого лісового менеджменту в лісовому Плані Дій Європейського Союзу та низці національних програм розвитку сільських територій [12]. Міжнародні угоди щодо лісів і довкілля, зокрема прийняті у рамках програми ENPI FLEG «Вдосконалення систем правозастосування і управління в лісовому секторі країн східного напрямку Європейської політики добросусідства і Росії», покликані забезпечити підвищення рівня суспільного усвідомлення проблем лісового сектору національної економіки та багатоаспектної ролі лісів у гарантуванні екологічної та продовольчої безпеки на глобальному рівні, а отже, сталого розвитку [17].

Враховуючи останні тенденції розвитку законодавчого забезпечення природокористування в Україні, зокрема положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» від 16.10.2012 р. № 5456, Постанови Кабінету міністрів України № 159 від 13.03.2013 р. «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища», дослідження теоретико-

методологічних засад управління у сфері використання лісових ресурсів є актуальним.

Вирішенню теоретико-методологічних і прикладних проблем управління лісами та організації лісового господарства присвячено праці багатьох науковців, зокрема, І. Антоненко [1, 3], В. Бондаря [8], А. Дейнеки [2], Я. Коваля [3, 4], І. Лицура [5], І. Синякевича [6, 10, 11], Ю. Туниці [13, 14], М. Хвесика [15, 16]. Метою нашого дослідження є аналіз теоретико-методологічних засад управління суспільними відносинами щодо лісових ресурсів у контексті збалансованого просторового соціально-економічного розвитку.

Стале управління відносинами щодо володіння, використання, охорони і відтворення лісових ресурсів – управління суспільними відносинами щодо лісів методами і механізмами, що підтримує їх біорізноманіття, продуктивність, відновлювальні властивості та потенціал виконання сьогодні й у майбутньому відповідних екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному та глобальному рівнях. Запропоноване визначення узгоджується за змістом з визначенням сталого лісового менеджменту згідно із Гельсінською Резолюцією Н1 «Загальні керівні принципи для сталого лісового менеджменту в Європі» [19]. Однак головною відмінністю наведеного визначення сталого управління лісовими ресурсами в рамках просторового соціально-економічного розвитку України є методи та механізми управління за підходами, обґрунтованими нами в [7].

Для реалізації системного підходу пропонуємо структурно-логічну схему вдосконалення управління лісовими ресурсами (рис. 1).

Формуванню стратегії управління лісовими ресурсами в ринкових умовах господарювання в рамках просторового соціально-економічного розвитку України має передувати аналіз перспектив і потенціальних небезпек у економічній, екологічній та соціальній сферах суспільних відносин щодо лісів. Окреслення перспективних напрямів – стратегічних цілей розвитку лісового господарства передбачає комплексний еколого-економічний аналіз діяльності лісової галузі з визначенням місії лісового господарства, що підтверджується рекомендаціями Світової організації торгівлі (*World Trade Organization*) щодо розроблення національним урядом загальних далекоглядних стратегій, законодавчих актів, постанов та інших урядових заходів для досягнення цілей сталого розвитку [18].

У зв'язку з цим інформативним для дослідження та розроблення напрямів вдосконалення управління лісовими ресурсами вважаємо інструментарій SWOT-аналізу.

SWOT-аналіз проводимо в розрізі економічних, екологічних і соціальних аспектів управління лісовими ресурсами:

І. Сильні сторони

Економічні аспекти:

1. Зростання загальної площі земель лісового фонду, загального і середнього запасу насаджень. 2. Зростання обсягів виробництва й реалізації продукції. Широкий асортимент продукції. Диверсифікованість рин-

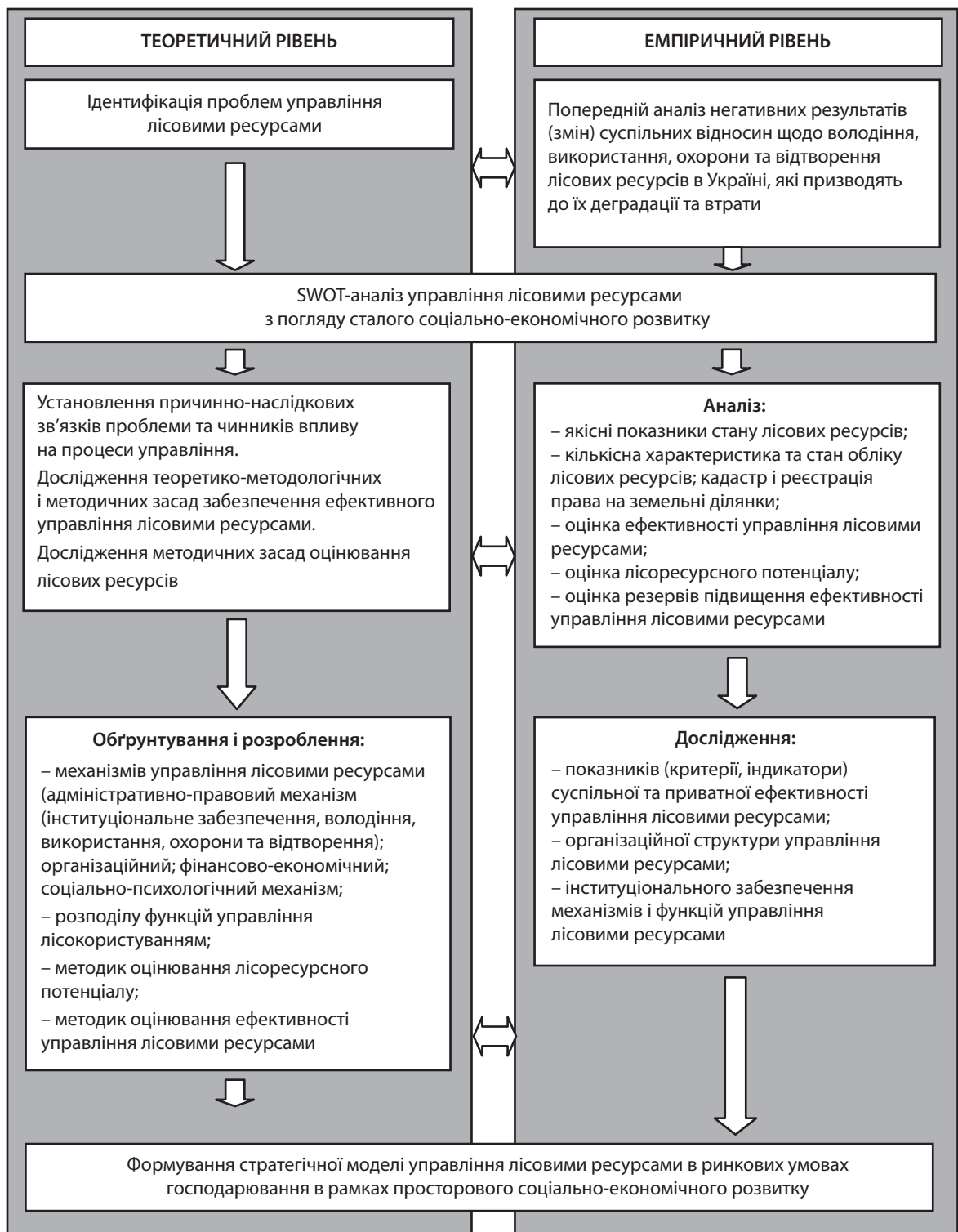

Рис. 1. Структурно-логічна схема вдосконалення управління лісовими ресурсами

ків збуту. 3. Розвиток ринку вуглецю. 4. Запровадження електронного обліку деревини. 5. Державно-приватне партнерство у лісовому секторі. 6. Зменшення кількості лісових пожеж проведенням комплексу профілактичних та попереджувальних протипожежних заходів. 7. Реалізація деревини на відкритих аукціонах.

Екологічні аспекти

1. Збільшення частки лісів з обмеженим режимом лісокористування. 2. Розширення обсягів робіт з лісорозведення. 3. Збільшення площі сертифікованих лісів.

4. Наявність потенціалу для розвитку рекреації, мисливства.

Соціальні аспекти

1. Доступ місцевих громад до лісових ресурсів, ведення туристичної діяльності, випасання худоби поблизу лісових площ. 2. Наявність навчальних закладів у галузі лісового господарства.

II. Слабкі сторони

Економічні аспекти

1. Низький рівень технологічної обробки деревини та переробки відходів. 2. Недостатня забезпеченість

шляхами транспорту для проведення лісгосподарських заходів. 3. Недосконалий маркетинг, недостатній рівень сертифікації продукції. 4. Застарілі енергозберігаючі та технологічні процеси на виробництві, зношеність основних фондів. 5. Відсутність необхідних та якісних даних про ліси. 6. Консервативні методи управління та відсутність сучасного менеджменту. 7. Відсутність механізмів стимулювання захисного лісорозведення.

Екологічні аспекти

1. Глобальні кліматичні зміни. Прогресування стихійних явищ. 2. Неоптимальна вікова структура лісів, зниження їх біологічної стійкості. 3. Збільшення частки штучних насаджень та наявність малоцінних похідних деревостанів. 4. Збіднення біорізноманіття лісових фітоценозів. 5. Відсутність систематизації при проведенні моніторингу оточуючого середовища.

Соціальні аспекти

1. Зменшення кількості працівників за рахунок впровадження нових технологій. 2. Трудова міграція працездатного населення. 3. Дефіцит висококваліфікованих кадрів. 4. Відсутність розвинутої соціальної сфери. 5. Невисокі показники регіонального людського розвитку.

III. Можливості

Економічні аспекти

1. Спеціальне використання недеревних продуктів лісу, корисних властивостей лісів. 2. Будівництво нових лісових доріг. 3. Підвищення громадського контролю щодо лісових ресурсів. 4. Зростання попиту на ринку на екологічно чисту продукцію. 5. Вдосконалення законодавчої бази. Врегулювання механізму процесу прийняття рішень щодо лісів. 6. Зростання додаткових обсягів деревини при наблизненні вікової та породної структури насаджень до оптимальної та збільшенні середніх запасів насаджень. 7. залучення інноваційних технологій та інвестицій у розвиток галузі. 8. Використання методу наближеного до природи лісівництва.

Екологічні аспекти

1. Підвищення стійкості деревостанів та їх продуктивності. 2. Розвиток рекреаційних послуг лісів. 3. Реалізація спеціальних освітніх програм щодо збереження лісів, підтримання їх корисних функцій і захисту біорізноманіття. 4. Інвентаризація лісів. Лісовпорядкування. 5. Формування мережі ділянок пралісів як навчальної бази. 6. Збільшення об'ємів поглинання вуглекислого газу та його довгострокової консервації. 7. Захисне лісорозведення на непридатних для сільськогосподарського виробництва ділянках. 8. Збільшення площі сертифікованих лісів та сертифікованих виробів з деревини.

Соціальні аспекти

1. Створення нових робочих місць. 2. Налагодження підготовки кваліфікованих кадрів на замовлення суб'єктів господарювання. 3. Підвищення прозорості роботи лісового сектора, поліпшення поінформованості населення.

IV. Загрози

Економічні аспекти

1. Незаконні лісозаготівлі. 2. Недотримання норм та нормативів використання лісових ресурсів. 3. Фінансові ризики сертифікації лісів. 4. Передача лісу в оренду тимчасовим лісокористувачам. 5. Відсутність податкового стимулювання сталого лісокористування. 6. Несвое-

часне проведення лісовпорядних заходів. 7. Наявність «тіньового сектора» щодо лісових ресурсів. 8. Недостатність державної підтримки наукової та інноваційної діяльності у лісовому секторі.

Екологічні аспекти

1. Руйнування лісових ресурсів внаслідок природних стихійних явищ. 2. Низька екологічна і правова культура населення. 3. Недотримання оптимального режиму рубок формування та оздоровлення лісів. 4. Розбудова туристичної інфраструктури у безпосередній близькості від лісів.

Соціальні аспекти

1. Зростання безробіття та втрата професійних навичок незайнятого населення. 2. Порушення вимог законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки.

Важливим аспектом оптимізації функціонування системи управління збалансованим лісокористуванням і досягнення стратегічної мети і поточних завдань є подолання неузгодженості дій та конфлікту інтересів всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) щодо лісових ресурсів. Суб'єкт управління лісовими відносинами, що формує політику (стратегію) у сфері лісокористування, представляє суспільні інтереси. Суб'єкти реалізації політики (стратегії) на різних організаційних рівнях та суб'єкти господарювання можуть переслідувати різні цілі.

Визначальним методологічним підґрунтям формування системи управління лісовими ресурсами є підхід до означення об'єкта управління. За процесним підходом об'єктом управління є процеси володіння, користування, розпорядження та інші складові (пучка) права власності, узагальнено – процеси лісокористування. За об'єктним підходом – процеси управління спрямовані на зміну стану лісів – їх кількісних і якісних параметрів.

Прийняття оптимальних управлінських рішень потребує гнучких механізмів забезпечення і стимулювання збалансованого використання потенціалу природних ресурсів, їх відтворення та охорони для досягнення паритету екологічних, економічних та соціальних аспектів сталого розвитку. У зв'язку з цим необхідною передумовою (компонентою) сталого розвитку України повинна бути єдина багаторівнева та багатокритеріальна стратегія, доповнена системою програм і планів щодо лісів, зорієнтована на суттєве покращення еколого-економічного та соціального статусу країни, регіону, окремого суб'єкта господарювання у коротко- та довгостроковій перспективі. Відповідно до загальної стратегії мають бути розроблені більш детальні програми розвитку та механізми їх реалізації, тактичні плани з ранжуванням пріоритетів для кожного організаційного рівня управління та суб'єкта господарювання. Критерії формування стратегії управління лісокористуванням зумовлюють її багаторівневості та складність.

Мета стратегії управління у довгостроковій перспективі – максимізація суспільного добробуту шляхом оптимального використання лісоресурсного потенціалу (тут оптимального – на засадах сталості). У коротко- та довгостроковій перспективі цілі стратегії управління зумовлюються насамперед поточним станом об'єкта управ-

ління. Однак, за будь-яких умов, необхідним є визначення оптимального цільового призначення ділянки лісу.

Лісова політика визначає напрями використання та охорони лісів для досягнення соціально-економічних та екологічних цілей розвитку, забезпечуючи при цьому максимізацію ефективності лісогосподарювання із безпекою природного середовища, загального добробуту суспільства в коротко- і довгостроковій перспективі. Така політика поєднує соціально-економічні та правові аспекти всіх функцій і механізмів управління природними ресурсами, які визначають баланс між використанням та охороною лісів таким чином, щоб задовольнити поточні потреби, не ставлячи під загрозу інтереси майбутніх поколінь. Можна визначити такі загальні риси ефективної лісової політики: управління лісовими ресурсами здійснюється в рамках національної лісової політики, яка повинна бути зрозумілою і послідовною; реалізація лісової політики вимагає мультидисциплінарного підходу і дієвої законодавчої бази, в рамках якої здійснюється управління лісовими ресурсами; вирішальним фактором успіху політики є координація між усіма інституціями, залученими в лісову політику.

ВИСНОВКИ

Перспективними напрямами вдосконалення управління лісовими ресурсами в рамках просторового соціально-економічного розвитку України вважаємо заходи, що охоплюють такі аспекти регулювання суспільних відносин: 1. Державна екологічна політика та політика щодо природних ресурсів. Узгодження суспільних і приватних інтересів. Генеральна схема планування території України. 2. Інституціоналізація власності на лісові ресурси та природні ресурси в цілому. 3. Організаційна структура управління лісовими ресурсами. Механізми управління лісовими відносинами. 4. Ціноутворення на лісові ресурси. У зв'язку з цим постає також проблема обчислення, вилучення (привласнення) і розподілу лісоресурсної ренти. 5. Розроблення та реалізація єдиної рамкової програми розвитку сільських районів. 6. Розроблення та реалізація єдиної рамкової програми розвитку гірських районів (Карпати, Крим). 7. Збереження ландшафтного та біологічного різноманіття. Формування національної екомережі. 8. Роль ефективної практики ведення лісового господарства щодо пом'якшення наслідків зміни клімату для національної економіки. 9. Ідентифікація і попередження загроз, що виникають у процесі лісокористування. 10. Роль лісів у забезпеченні продовольчої безпеки. 11. Роль громадськості та неурядових організацій у процесі прийняття управлінських рішень.

Стале управління лісовими ресурсами в Україні має ґрунтуватися на використанні таких механізмів: адміністративно-правового, фінансово-економічного, організаційного та соціально-психологічного. Формування стратегії управління слід здійснювати відповідно до принципів і критеріїв, що створюють передумови збалансованого використання лісоресурсного потенціалу, відтворення та охорони лісових ресурсів для досягнення паритету екологічних, економічних і соціальних аспектів сталого розвитку. Вихідними даними для

розроблення місії та цілей стратегічної моделі, визначення напрямів удосконалення інституціонального середовища системи управління лісовими ресурсами мають служити результати SWOT-аналізу екологічних, економічних і соціальних аспектів лісокористування, що зумовлюють коротко- та довгострокові перспективи її реалізації, а також рекомендацій профільних міжнародних організацій і норми ратифікованих Україною міжнародних угод щодо природних ресурсів і навколишнього середовища. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Антоненко І. Я.** Еколого-економічні пріоритети модернізації лісоресурсного комплексу України: макроекономічні важелі / І. Я. Антоненко ; за ред. д.е.н., проф., членкор. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : КУТЕП-Інформ, 2008. – 359 с.
- 2. Дейнека А. М.** Лісове господарство: еколого-економічні засади розвитку : [монографія] / А. М. Дейнека. – К. : Знання, 2009. – 350 с.
- 3. Коваль Я. В.** Економічна (грошова) оцінка природних ресурсів лісового фонду України: теорія, методологія, практика / Я. В. Коваль, І. Я. Антоненко. – К. : РВПС України НАН України, 2004. – 163 с.
- 4. Коваль Я. В.** Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку / Я. В. Коваль, В. С. Бондар, О. А. Голуб. – К. : Наук. світ, 2005. – 224 с.
- 5. Лицур І. М.** Еколого-економічні проблеми простої організації лісового комплексу України : [монографія] / І. М. Лицур ; за ред. акад. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : [б. в.], 2010. – 316 с.
- 6. Снякевич І. П., Соловій, О. В.** Врублевська та ін. ; за заг. ред. І. М. Снякевича. – Львів : ЛА «Піраміда», 2008. – 612 с.
- 7. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш. І. Ібатуллин, О. В. Степенко, О. В. Сакаль [та ін.]. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52 с.**
- 8. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку / В. С. Бондар [та ін.] ; ред. Я. В. Коваль. – К. : Науковий світ, 2005. – 212 с.**
- 9. Проект документу «Стандарт управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку в Україні» (версія від 14.09.2006 р.) / Робоча група з питань добровільної лісової сертифікації в Україні. – 2006. – 36 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ncsu.nauu.kiev.ua/doc/150906/proj_stand.pdf**
- 10. Снякевич І. М.** Інструменти екополітики: теорія і практика / І. М. Снякевич. – Львів : ЗУКЦ, 2003. – 188 с.
- 11. Снякевич І. М.** Лісова політика : підручник / І. М. Снякевич. – Львів : ЗУКЦ, 2005. – 224 с.
- 12. Сторожук В. Ф.** Порівняльний аналіз лісового законодавства України та пов'язаних з ним правових актів на відповідність до законодавчої бази Європейського Союзу з питань сталого управління лісами / В. Ф. Сторожук. – К., 2010. – 81 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fleg.org.ua/.../4.02.02.Comparative_Analysis_of_Forest_Legislation_Ukraine.pdf
- 13. Туниця Ю. Ю.** Екологія і ринок : подолання суперечностей : [монографія] / Ю. Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 314 с.

14. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми : [монографія] / Ю. Ю. Туниця. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 296 с.

15. Хвесик М. А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування в Україні : [монографія] / М. А. Хвесик, В. А. Голян, А. І. Крисак. – К. : Кондор, 2008. – 522 с.

16. Хвесик М. А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу : механізм стимулювання, інституціональне та інноваційно-інвестиційне забезпечення : [монографія] / М. А. Хвесик, О. М. Шубалий, Н. М. Василик. – К. : ТОВ «ДКС», 2011. – 498 с.

17. Combating Illegal Harvesting and Related Trade of Forest Products in Europe. Report for the MCPPEE Workshop held 3-4 November, 2005, in Madrid, Spain. Warszawa, 2007. – 63 p.

18. Goeldner Charles R., Ritchie J. R. Brent. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. – 9th ed. – N.-Y.: John Wiley & Sons, Inc, 2002. – 624 p.

19. Resolution H1. General Guidelines for the Sustainable Management of Forests in Europe. Second Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe. 16-17 June 1993, Helsinki/Finland. – 5 p. http://www.foresteurope.org/docs/MC/MC_helsinki_resolutionH1.pdf

REFERENCES

Antonenko, I. Ya. *Ekoloho-ekonomichni priorytety modernizatsii lisoresursnoho kompleksu Ukrainy: makroekonomichni vazheli* [Ecological and economic modernization priorities lisoresursnoho complex of Ukraine: Macroeconomic leverage]. Kyiv: KUTEP-Inform, 2008.

Bondar, V. S. *Problemy zbalansovanoho lisokorystuvannia v systemi staloho rozvytku* [Problems of sustainable forest management in the system of sustainable development]. Kyiv: Naukovyi svit, 2005.

"Combating Illegal Harvesting and Related Trade of Forest Products in Europe". *Report for the MCPPEE Workshop held 3-4 November, 2005, in Madrid, Spain, 2007.*

Deineka, A. M. *Lisove hospodarstvo: ekoloho-ekonomichni zasady rozvytku* [Forest: ecological and economic foundations of development]. Kyiv: Znannia, 2009.

Goeldner, Charles R., and Ritchie, J. R. Brent. *Tourism: Principles, Practices, Philosophies.* N.-Y.: John Wiley & Sons, Inc, 2002.

Ibatullin, Sh. I., Stepenko, O. V., and Sakal, O. V. *Mekhanizmy upravlinnia zemelnymy vidnosynamy v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku* [Mechanisms of land relations in the context of sustainable development]. Kyiv: NDI SRP, 2012.

Koval, Ya. V., Bondar, V. S., and Holub, O. A. *Problemy zbalansovanoho lisokorystuvannia v systemi staloho rozvytku* [Problems of sustainable forest management in the system of sustainable development]. Kyiv: Naukovyi svit, 2005.

Khvesyk, M. A., Holian, V. A., and Krysak, A. I. *Instytutionalni transformatsii ta finansovo-ekonomichne rehuliuвання zemlekorystuvannia v Ukraini* [Institutional Transformation and financial and economic regulation of land use in Ukraine]. Kyiv: Kondor, 2008.

Khvesyk, M. A., Shubalyi, O. M., and Vasylyk, N. M. *Kompleksne vykorystannia lisoresursnoho potentsialu: mekhanizm stymuliuвання, instytutionalne ta innovatsiino-investytsiine zabezpechennia* [Seamless lisoresursnoho potential: mechanism of stimulation, institutional innovation and investment security]. Kyiv: DKS, 2011.

Koval, Ya. V., and Antonenko, I. Ya. *Ekonomichna (hroshova) otsinka pryrodnykh resursiv lisovoho fondu Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Economic (monetary) valuation of natural forest resources of Ukraine: Theory, Methodology, Practice]. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2004.

Lytsur, I. M. *Ekoloho-ekonomichni problemy prostorovoi orhanizatsii lisovoho kompleksu Ukrainy* [Ecological and economic problems of spatial organization of forestry Ukraine]. Kyiv, 2010.

"Proekt dokumentu «Standart upravlinnia lisamy ta lisokorystuvannia na zasadakh staloho rozvytku v Ukraini»" [The draft document "Standard management of forests and forest management to sustainable development in Ukraine"]. http://ncsu.nauu.kiev.ua/doc/150906/proj_stand.pdf

"Resolution H1. General Guidelines for the Sustainable Management of Forests in Europe" http://www.foresteurope.org/docs/MC/MC_helsinki_resolutionH1.pdf

Syniakevych, I. M., Solovii, I. P., and Vrublevska, O. V. *Lisova polityka: teoriia i praktyka* [Forest Policy: Theory and Practice]. Lviv: Piramida, 2008.

Storozhuk, V. F. "Porivnialnyi analiz lisovoho zakonodavstva Ukrainy ta pov'iazanykh z nym pravovykh aktiv na vidpovidnist do zakonodavchoi bazy Ievropeiskoho Soiuzu z pytan staloho upravlinnia lisamy" [Comparative analysis of forest legislation of Ukraine and its related regulations for compliance with the legislation of the European Union on sustainable forest management]. http://www.fleg.org.ua/.../4.02.02.ComparativeAnalisis_of_Forest_Legislation_Ukraine.pdf

Syniakevych, I. M. *Instrumenty ekopolityky: teoriia i praktyka* [Environmental policy instruments: Theory and Practice]. Lviv: ZUKTs, 2003.

Syniakevych, I. M. *Lisova polityka* [Forest policy]. Lviv: ZUKTs, 2005.

Tunytsia, Yu. Yu. *Ekolohichna Konstytutsiia Zemli. Ideia. Kontseptsii. Problemy* [Ecological Constitution. Idea. Concept. Problems]. Lviv: VTs LNU, 2002.

Tunytsia, Yu. Yu. *Ekoekonomika i rynek: podolannia super-echnostei* [Ekoekonomika and markets: managing contradictions.]. Kyiv: Znannia, 2006.